

ZPRÁVY RAS

Retrapping Adults for Survival

Ročenka projektu RAS Kroužkovací stanice NM

číslo 6 / 2014

6. ročník projektu RAS zaměřeného na sledování meziročního přežívání vybraných druhů ptáků přinesl nejen první vyhodnocené výsledky, ale i spoustu otázek nad metodikou projektu v následujících letech. Dosavadní výsledky potvrdily naši obavu, že minimální počet odchytávaných jedinců během roku musí být vyšší než původně daných 10 jedinců. Je potěšující, že většina projektů již splňuje optimální hranici 40-50 odchycených jedinců za sezónu. Zároveň věříme, že kroužkovatelům v ostatních projektech se podaří buď rozšířit sledovanou lokalitu nebo zvýšit počet odchycených jedinců ať už odchytom na nedaleké podobné lokalitě nebo vylepšením metodiky (např. použitím barevných kroužků), aby celkový počet každoročně kontrolovaných dospělců v projektu dosáhl maximálního počtu. V tomto čísle Zpráv RAS se můžete inspirovat projekty u krutihlavů obecných, ve kterých se daří plnit všechny parametry a přináší tak první zajímavé výsledky.

Co přinesl 6. rok projektu RAS

Zdeněk Valeš

Obsah čísla

Co přinesl 6. rok projektu RAS

Desatero projektu RAS

Několik poznámek k projektu RAS – krutihlav obecný na Nymbursku

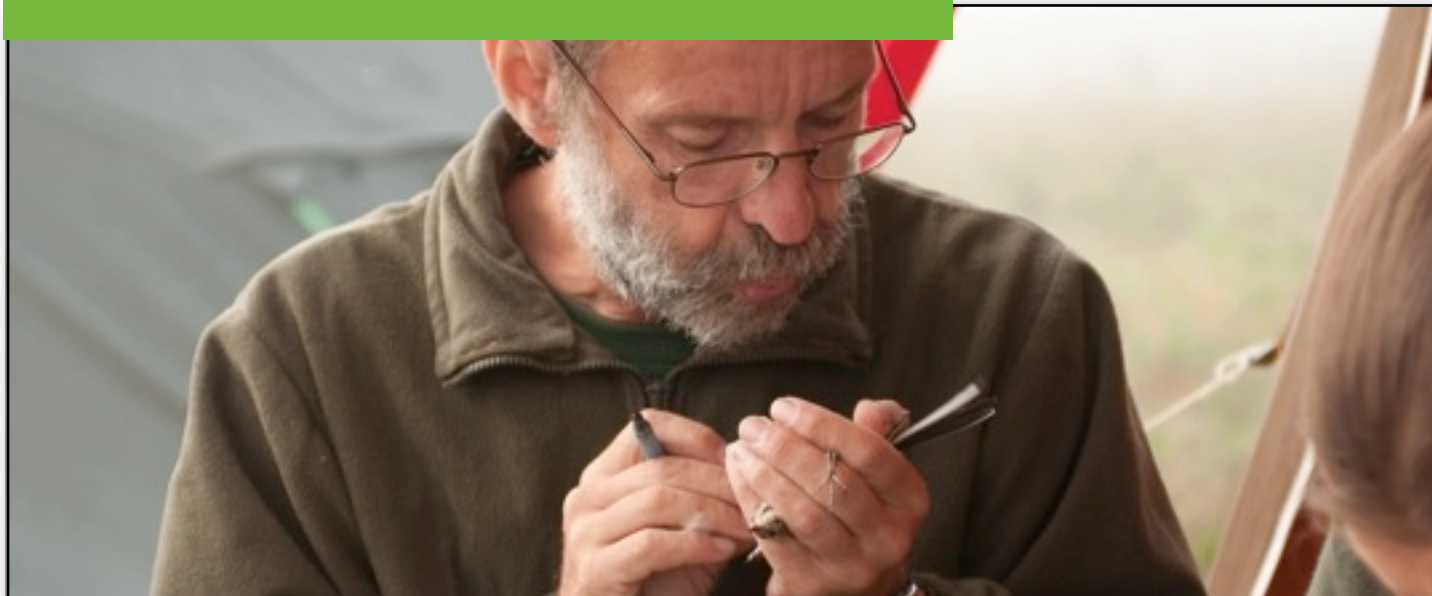
Projekt RAS u krutihlava obecného na Bílinsku

Neúspěšný projekt králíčka obecného

Náš vlaštovčí RAS

Změna odchytového období

Myšlenka na závěr

V roce 2014 se podařilo udržet počet aktivních projektů na stejném počtu jako loni. V 46 projektech je zastoupeno 37 několikaletých projektů, 7 zcela nových a 2 projekty obnovené.

Bohužel několik projektů bylo z různých důvodů ukončeno. Jiří Sviečka ukončil svůj projekt cvrčilky zelené kvůli zničení lokality, kdy na jeho studijní lokalitě začala soukromá firma budovat polní letiště. Z podobného důvodu zastavení části lokality ukončil svůj projekt bramborníčka hnědého i Jiří Brožek. Projekty u šoupálka dlouhoprstého (2), králíčka obecného (1), králíčka ohnivého (1) a cvrčilky říční (1) byly ukončeny pro nedostatečný počet odchycených jedinců. Malý počet dospělců byl odchycen i v projektech budníčka lesního a cvrčilky zelené. Zde však kroužkovatelé provádějí své odchvy na několika blízkých lokalitách a tak jsme po konzultacích lokality spojily do jednoho projektu. V těchto případech se pak celkový počet jedinců blíží 50 ex. a splňuje tak podmínky pro úspěšný projekt.

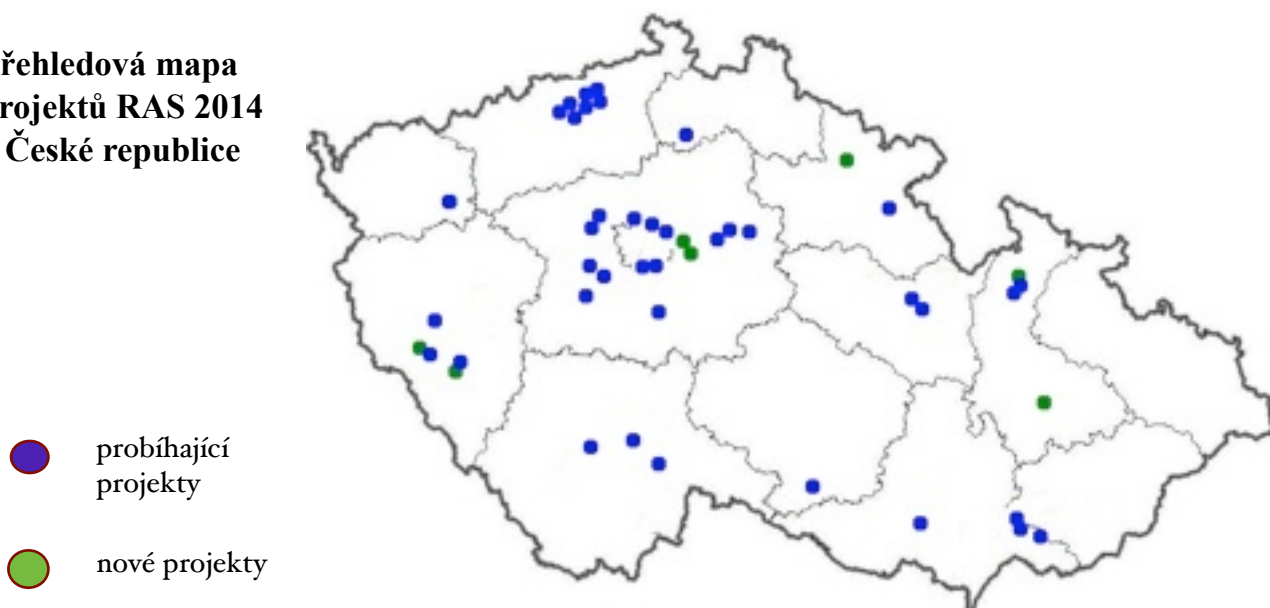
Celkem se do projektu RAS v loňském roce zapojilo 39 kroužkovatelů, kteří sledovali 20 druhů ptáků. Okroužkovali 3247 jedinců a kontrolovali 679 navrátilivších kroužkovanců z minulých let.

Novým druhem minulé sezony se stala sýkora uhelníček. Jejím odchytům se věnovali kroužkovatelé zaměřující se na lesní druhy. Jiří Švejda (2 projekty), Martin Vavřík (1) a Petr Klvaňa (1) chytali uhelníčky společně s králíčky ohnivými. Využili tak již postavené sítě a poměrně dobrou reakci dospělých jedinců na hlasovou nahrávku. Petr Klvaňa se tak společně se sýkorou uhelníčkem začal věnovat i králíčkovi ohnivému na lokalitě u Světic. Nově zaregistroval svůj projekt jiříčky obecné Jan Grúz, který se tomuto druhu v Prosečné na Trutnovsku věnuje již řadu let. Počet projektů u břehule říční rozšířila Lucia Turčoková v Majetínské pískovně u Olomouce.

V roce 2014 bylo v rámci projektu RAS odchyceno nebo kontrolováno 3926 dospělých jedinců, což je od zahájení projektu v roce 2009 rekordní počet. Nejvyšší podíl na tomto počtu má 2042 odchycených břehulí říčních. Ke třem dlouhodobě probíhajícím projektům se přidali dva obnovené projekty a jeden nový. Navíc i počasí břehulím v uplynulé hnízdní sezoně přálo a tak počty odchycených jedinců byly rekordní.

Již tradičně patří mezi úspěšné projekty RAS studie rákosníka velkého (2 projekty), králíčka ohnivého (5), vlaštovky obecné (4), cvrčilky zelené

Přehledová mapa projektů RAS 2014 v České republice

Vývoj počtu projektů u jednotlivých druhů

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
<i>slípka zelenonohá</i>	-	-	-	1	1	1
<i>ledňáček říční</i>	2	2	2	2	2	2
<i>krutihlav obecný</i>	1	2	2	2	2	2
<i>vlaštovka obecná</i>	2	5	5	5	3	4
<i>břehule říční</i>	8	8	9	9	3	7
<i>jiřička obecná</i>	-	-	-	-	1	2
<i>linduška lesní</i>	-	1	2	1	1	1
<i>bramborníček hnědý</i>	1	1	1	1	1	-
<i>slavík modráček</i>	-	-	-	1	1	1
<i>cvrčilka říční</i>	1	2	2	2	1	1
<i>cvrčilka zelená</i>	4	4	10	10	8	5
<i>rákosník velký</i>	1	1	2	2	2	2
<i>rákosník proužkovaný</i>	-	-	1	2	1	1
<i>rákosník zpěvný</i>	-	-	-	-	1	1
<i>budníček větší</i>	-	-	1	2	1	1
<i>budníček lesní</i>	-	3	4	4	5	2
<i>králíček obecný</i>	-	1	1	1	1	-
<i>králíček ohnivý</i>	-	-	3	5	5	5
<i>lejsek bělokrký</i>	1	1	1	1	1	1
<i>brhlík lesní</i>	1	-	-	-	-	-
<i>šoupálek dlouhoprstý</i>	-	-	2	4	4	2
<i>vrabec domácí</i>	1	1	1	1	1	1
<i>sýkora uhelníček</i>	-	-	-	-	-	4
CELKEM	23	32	49	56	46	46

(4). Slabý rok, co se odchytů týče, měl budníček lesní, kdy počet odchycených dospělců klesl na čtvrtinu.

Pomyslnému optimálnímu počtu 30-50 odchycených jedinců se dokázaly přiblížit studie věnované sýkoře uhelníčku, krutihlavu obecnému, slípce zelenonohé, jiřičce obecné, ledňáčku říčnímu, modráčku střeoevropskému, vrabci domácímu a lejsku bělokrkému. U těchto druhů již pracujeme na statistickém vyhodnocení získaných dat. Abychom mohli to samé provést u všech ostatních druhů, je nutné v rámci projektu RAS zvýšit počty odchycených dospělých jedinců. Jednou z možností je vyhodnocení několik projektů dohromady tak jak to připravujeme u projektů šoupálka dlouhoprstého nebo cvrčilky zelené. I toto však znamená zvýšit kroužkovací úsilí a okroužkovat dostatečný počet jedinců již sledovaných druhů i na více lokalitách. U případných nových zájemců o projekt RAS se ovšem zároveň nebráníme rozšíření počtu vhodných druhů, které zatím nejsou zahrnuty v projektech RAS nebo CES.

Projekt č.	Kroužkovatel	Ptačí druh	Lokalita
1	Petr Procházka, Milica Požgayová, Václav Jelínek	rákosník velký	Mutěnické rybníky
3	Jiří Sviečka, Petr Pavelčík	břehule říční	Polešovice
4	J. Veselý, Z. Valeš, F. Novák, P. Kolman, J. Frenzl, J. Hejzlar	břehule říční	Liteň
7	Jiří Brožek	ledňáček říční	Ploučnice
8	Pavel Čech	ledňáček říční	Povltaví
11	Jan Stříteský	lejsek bělokrký	Dědice
12	Vojtěch Volf	vrabec domácí	Dobruška
14	Jiří Vaník, Miroslav Horák	krutihlav obecný	Bílinsko
16	Karel Pithart	cvrčilka zelená	Chrást-Bříství
17	Karel Pithart	krutihlav obecný	Chrást-Bříství
22	Jaroslav Kubiček	budníček lesní	Řevnice-Halouny
24	Petr Heneberg, Josef Chytil	břehule říční	Pouzdřany
27	Petr Heneberg	břehule říční	Záblatí (Mazelov)
28	Petr Heneberg	břehule říční	Lžín
30	Václav Jelínek	vlaštovka obecná	Vidlatá Seč
31	Václav Jelínek	vlaštovka obecná	Chotovice
32	Jaroslav Kubiček	budníček lesní	Praha
33	Martina Hanzlíková	šoupálek dlouhoprstý	Duchcov
35	Martina Hanzlíková	cvrčilka zelená	Duchcov
36	Martina Hanzlíková, Miroslav Horák	cvrčilka zelená	Libkovice
37	Jiří Vaník, Anna Pikešová	budníček větší	Zabrušany
38	Martina Hanzlíková, Miroslav Horák	rákosník velký	výsypka Pokrok
40	Martin Vavřík	králíček ohnivý	Sobotín
41	Martin Vavřík	králíček ohnivý	Žďárský potok

Projekt č.	Kroužkovatel	Ptačí druh	Lokalita
43	Lubor Urbánek	cvrčilka říční	Poděbradsko
44	Tomáš Brinke, Tereza Petrusková	linduška lesní	Velký Chlumeč
46	Zdeněk Pletka	rákosník proužkovaný	Dívčice
47	Miroslav Jelínek	šoupálek dlouhoprstý	Praha - Modřany
48	Jiří Švejda	králíček ohnivý	Luby u Klatov
49	Jiří Švejda	králíček ohnivý	Brnířov
54	Karel Pithart	slípka zelenonohá	Praha - Troja
56	Karel Pithart	cvrčilka zelená	Praha - Dolní Chabry
58	Karel Pithart	cvrčilka zelená	Praha - Dolní Počernice
61	Martina Hanzlíková, Miroslav Horák, Anna Pikešová, Jiří Vaník	slavík modráček	Bílinsko
62	Vít Štancel	vlaštovka obecná	Cvrčovice
64	Karel Ort	rákosník zpěvný	halda Buštěhrad (Kladno)
65	Petr Louda, Martina Fořtová	břehule říční	Strakonice
66	Petr Kunčík	jiříčka obecná	Vnorovy-Lidéřovice
67	Martin Vavřík	sýkora uhelníček	Sobotín
68	Jiří Švejda	sýkora uhelníček	Brnířov
69	Jiří Švejda	sýkora uhelníček	Luby u Klatov
70	Jan Grúz	jiříčka obecná	Prosečné
71	Michal Podhrazský	vlaštovka obecná	Ostrov
72	Petr Klvaňa	králíček ohnivý	Světlé
73	Petr Klvaňa	sýkora uhelníček	Světlé
74	Lucia Turčoková	břehule říční	Majetín

DESATERO PROJEKTU RAS

Zdeněk Valeš

RAS si klade za cíl získat informace o meziročním přežívání širokého počtu druhů v různých biotopech. Zvláště u těch, na které jsou zaměřeny různé ochranné programy nebo nejsou podchyceny jinými monitorovacími projekty (například projekt CES). Projekt je založen na zpětných odchycích dospělců, což při dostatečném počtu odchycených a kontrolovaných ptáků dovoluje vypočítat míru přežívání mezi jednotlivými roky. Znovu odchycení jedinci tak umožňují získat kvalitní informace o změnách ptačích populací, které bohužel zatím v mnoha případech chybí.

1. VÝBĚR DRUHU

Kroužkovatel si může vybrat víceméně jakýkoli druh, o kterém si myslí, že je v jeho možnostech odchytit minimálně 40-50 jedinců za jednu hnízdní sezónu na vybrané lokalitě. Vhodné jsou víceméně všechny druhy, které vykazují vyšší míru fidelity. Je též možné si vybrat více druhů, kroužkovatel by však měl zvážit, zda bude schopen se všem druhům náležitě věnovat.

2. POČTY ODCHYCENÝCH JEDINCŮ

V minulosti jsme se kvůli snaze o přitáhnutí více kroužkovatelů do projektu RAS dopustili určitých chyb, které bychom nyní chtěli napravit. Jedná se především o snížení počtu odchytávaných ptáků na jeden projekt, který byl chybně stanoven na 10 ptáků na lokalitu a rok. Tento počet je bohužel naprosto nedostatečný. K získání kvalitních dat, které bude možné vyhodnotit, je nutné v jednom projektu každý rok odchytávat ideálně okolo 40-50 jedinců. Jsme si vědomi, že 50 ptáků na projekt je velké číslo, jehož získání je podmíněno často obrovským terénním úsilím a osobním nasazením. Je si ale třeba přiznat, že kroužkování ptáků je činnost, jejímž cílem je získání kvalitních vědecky a ochranněsky využitelných dat o ptácích. Druhým úskalím je dostatečný počet zpětně odchycených jedinců. Pokud se nedaří zpětně kontrolovat označené jedince, data nelze vyhodnotit a projekt musí být z projektů RAS vyřazen.

U některých méně početných druhů je možné chytat na více lokalitách třeba po 10 jedincích, ale tak aby celkový počet dosáhl aspoň 50 jedinců. Počty odchycených jedinců mohou z roku na rok kolísat, ale každý kroužkovatel by si měl být jist, že chytil většinu dospělých jedinců na lokalitě.

3. CHYTÁNÍ PODLE POHLAVÍ

Je vhodnější chytat obě pohlaví společně. U určitých druhů je však snadnější odchytávat pouze samce nebo samice, a tak i studie věnované jednomu pohlaví jsou povolené.

4. VÝBĚR LOKALITY

Vhodné místo je takové, kde převládá jeden biotop (křoviny, rákosí, louky, zahrady apod.). Studie by neměla být prováděna na místech, kde probíhá CES. Lokalita by měla být pokud možno celistvá a dostatečně velká, aby zahrnovala silnou hnízdní populaci (minimálně 30-40 párů). U druhů žijících v koloniích lze sledovat 2-3 blízké koloniích. Například u jiřiček na staveních, vlaštovek v drobných hospodářstvích nebo břehulí v pís-

kovnách, avšak maximálně pár kilometrů od sebe. U druhů žijících v rákosinách je možné sledovat několik blízkých rákosin, ale do popisu lokality je nutné zaznamenat i biotopy mezi rákosinami.

U některých druhů, které obývají velká teritoria, je vhodné studii provádět ve více kroužkovatelech.

5.METODY ODCHYTU

Lze chytat pomocí všech povolených metod. Jen je nutné zvolenou metodu zaznamenat do denního záznamníku u každého jedince. Způsob odchyty by se během let neměl příliš měnit. To se týká i doby (tzv. odchytového úsilí) věnované projektu RAS během každého roku. V určitých případech je vhodné i využití barevných kroužků, které u některých druhů dávají větší šanci na znovuošetření. Jejich užití je nutné konzultovat s KS.

6.ODCHYTOVÉ OBDOBÍ

Odchytové období projektu RAS je obecně dáno hnízdním obdobím jednotlivých druhů. U většiny stálých druhů je možné odchty zahájit již při tvorbě teritorií od 1.3. U tažných druhů je odchytové období rozšířeno od začátku hnízdního období podle migračního atlasu o 14 dní dopředu. Více informací je uvedeno v samostatné kapitole.

7.ODCHYTOVÉ ÚSILÍ

Cílem každého kroužkovatele zapojeného do projektu by měl být odchyt všech dospělých jedinců daného druhu na lokalitě. Toto úsilí by mělo být každý rok stejné. Je proto nutné zaznamenávat počet kontrol a dobu strávenou odchtem. Tyto údaje jsou důležité pro vyhodnocení dat přežívání. Je tedy lepší každý rok odchytit 70% populace, než jeden rok 100% a druhý jen 30%.

8.ZAZNAMENÁVANÁ DATA:

Vzhledem k tomu, že projekt RAS je zaměřen výhradně na naše hnízdní populace, je zaznamenávání biometrických údajů velmi důležité a nanejvýš vhodné. Proto jsme se rozhodli, že zaznamenávání základních údajů o daných druzích bude od letošního roku povinné. Výjimkou jsou pouze odchty břehulí ve velkých pískovnách, kdy je možné odchytit velké množství ptáků během velmi krátké doby a jejich následné zpracování by mohlo trvat příliš dlouhou dobu. V těchto případech ponecháváme rozhodnutí, zda údaje zaznamenávat na úvaze každého kroužkovatele.

Je třeba si uvědomit, že kroužkováním zasahujeme do života ptáků, a proto je třeba získat z každého odchyceného ptáka maximum možných informací. Zaznamenání stavu nažiny umožní sledovat načasování hnízdění a jeho změny v čase. Stupeň tučnosti pomůže odlišit některé protahující jedince od jedinců místní populace. Velmi vhodné by bylo odchycené ptáky i vážit, pokud k tomu má kroužkovatel vybavení. Tučnost, stupeň nažiny a pelichání se určuje dle platné metodiky projektu CES. Délka křídla by se měla měřit jako maximální délka křídla s nataženými ručními letkami. Tato metoda je totiž nejméně náchylná na chybu způsobenou různým postupem měření každého kroužkovatele. Údaje získané od různých kroužkovatelů jsou díky tomu maximálně porovnatelné.

Jedná se tedy o ty povinné údaje:

- číslo kroužku	- druh	- metoda odchytu
- datum	- věk/pohlaví	

Biometrické údaje:

- tučnost - délka křídla - váha
- stupeň pelichání

Nepovinné údaje: hmotnost, trvání odchyty daného jedince, název odchytového místa

Přidanou hodnotou každého projektu je i další monitoring zvoleného druhu. Odchyty mladých jedinců či kroužkování mláďat na hnízdech pomáhá rozšiřovat znalosti o hnízdním chování daných druhů. Zároveň tak i zakreslení hnízdních teritorií a zaznamenávání případných přesunů mezi nimi. V tomto případě je vhodné mít teritoria, případně různá odchytová místa pojmenovaná a zapisovat tyto údaje přímo do terénního zápisníku. Tato jména by se ale mezi lety neměla měnit, neboť by to mohlo mást případné zpracovatele výsledků. V dnešní době je již relativně jednoduše možné zapisovat přímo GPS souřadnice daného odchytového místa, teritoria a podobně.

9.WELFARE

Kroužkovatel by si měl být vědom, že projekt RAS je prováděn v citlivém období, které je důležité pro udržení ptačích populací a proto by měl svou aktivitu rozvrhnout tak, aby hnízdící ptáky rušil co nejméně.

10.ADMINISTRATIVA

Pro vyplňování v terénu by měl sloužit denní záznamník, kde by měl kroužkovatel zaznamenávat všechny doporučené údaje. Po ukončení hnízdní sezóny je nutné vyplnit souhrnný formulář a společně s denními záznamy ve formě excelových tabulek je zaslat do konce září koordinátorům projektu. RAS bude pokládán za zahájen v okamžiku, kdy kroužkovatel podílející se na projektu, zašle výše jmenované formuláře. Na tomto základě mu bude uděleno číslo projektu. Záměr zapojit se do projektu a diskuze vybraného druhu, metodiky odchyty, případně odchytové lokality je ale vhodné konzultovat s koordinátory již před zahájením vlastního projektu.

Několik poznámek k projektu RAS – krutihlav obecný na Nymbursku

Karel Pithart

Plocha sledované populace se rozprostírá mezi obcemi Chrást a Bříství a je od nejbližších hnízdišť víceméně oddělena pravidelně obhospodařovanými poli. Pouze v obci Kounice cca 1 km JZ směrem se nachází menší populace o několika párech, ve všech ostatních směrech se krutihlav nevyskytuje nebo jen nepravidelně v jednotlivých párech. Území skutečně krutihlavy osídlené je poměrně malé

rozlohou, v podstatě se jedná o pruh krajiny v délce 4,5 kilometru klikatící se v šíři 0,5 – 1 km na vyvýšenině mezi zmíněnými obcemi. Na většině plochy kdysi byly produkční ovocné sady (broskev, třešeň, višně, rybíz) na počátku zkoumání již zpustlé, na jednom místě s probíhající těžbou písku a na jiném po skončení těžby. Na části plochy je neprodukční jabloňový sad a malá vinice. Během 5 let RASu došlo k významnému úbytku vhodného biotopu. Zpustlé sady průběžně zarůstají náletovými dřevinami (šípek, borovice, osika, bříza), rybízová plantáž byla přeměněna v produkční louku a pískovna postupně zabrala $\frac{3}{4}$ z původní plochy. Přesto se populace krutihlavů udržuje na mírně vyšším počtu než na začátku projektu. Velká část obvodu sledované plochy je lemována lesním pruhem včetně borového lesíka, kde ptáci nacházejí přirozené dutiny ke hnízdění. K posílení úspěšnosti hnízdění bylo během dvou prvních let vyvěšeno 32 budek, z nichž v maximu bylo obsazeno 10, nyní kolem 7.

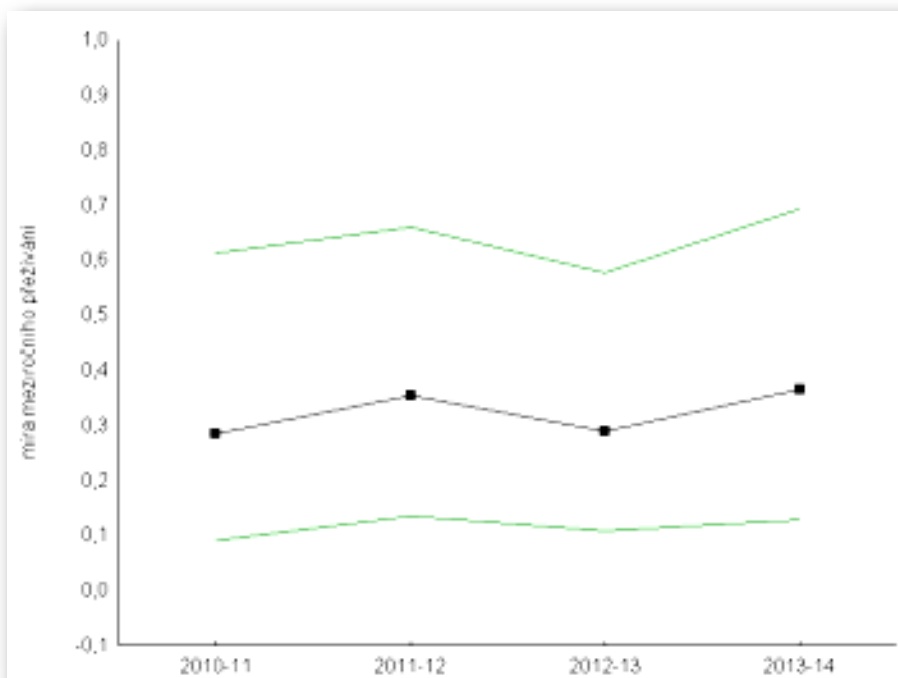
Odchyt ptáků provádím především v červnu a červenci. První místní ptáci sice přilétají již na přelomu března a dubna, ale započítat do projektu je lze až od 1. května. (Pozn. koordinátora: odchytové období se posunuje i u krutihlavů o 14 dní dříve) V měsíci květnu však úspěšnost odchytu na přehrávku hlasu nebyla příliš velká, proto úsilí zaměřuji do pozdějších měsíců. U budek s mláďaty je pak možnost odchytit i ptáky, kteří reagují na přehrávku hlasu vlažně nebo vůbec ne. Při krmení mláďat jsem opakovaně zkoušel chytat pomocí závorky ve vletovém otvoru, ale metoda se ukázala jako málo efektivní s úspěšností kolem deseti procent. Nejen, že někteří jedinci byli schopni závorku

uvolnit, ale není vyloučeno, že ji dokázali i překonat. Přitom chytání na přehrávku v potravním okrsku je ve většině případů naprosto dostatečné, na jednom místě ve vzdále-

Tabulka: počty odchycených dospělých jedinců krutihlava obecného:

	2010	2011	2012	2013	2014
počet nové okroužk.	18	23	22	31	34
počet retrapů	0	4	5	4	7

nosti do 30 m od obsazené budky se často chytili 3 – 4 různí jedinci. Podobně během jednoho půldne nebylo výjimečné odchytil téhož jedince na různých místech úhory v blízkosti různých budek. Obrovská výhoda je, že na přehrávku hlasu reagují všichni jedinci bez ohledu na pohlaví a stáří. Takto v červenci dochytávám nejen adultní ptáky, které se nepodařilo v V-VI zachytit, ale také většinu tohoročních, kteří vyspěli jinde než ve vyvěšených budkách. Retrapy pulli potvrzují, že mladí ptáci se přemísťují na kilometrové vzdálenosti a před odletem se soustřeďují na nejúživnějších místech úhorech. Kromě míry meziročního přežívání ukázalo prvních 5 let výzkumu také to, že místní populace je velkou měrou závislá na vlastních odchovancích. Počet retrapů kategorie pulli a juv je každoročně vyšší, než počet retrapů ptáků kroužkovaných jako adulti. Celkový počet retrapů adultních ptáků tak v posledním roce výzkumu dosáhl 50 %!

Projekt RAS – krutihlav obecný na Bílinsku

Míra Horák

V rámci projektu RAS se věnují 4 kroužkovatelé na Bílinsku (Horák M., Vaník J., Pikešová A. a Hanzlíková M.) několika druhům ptáků, jmenovitě cvrčilce zelené, rákosníkovi velkému, šoupálkovi dlouhoprstému, budníčkovi většímu, modráčkovi středoevropskému a krutihlavu obecnému. Většinu druhů sledujeme na menších, jasně vymezených plochách (šoupálek, budníček) nebo na několika víceméně izolovaných hnízdištích (cvrčilka, rákosník, modráček). U krutihlava jsme pojali lokalitu poněkud širěji z několika důvodů.

Tento druh jsme začali sledovat v rámci RASu od r. 2009, ale věnovali jsme se mu již dříve. Zjistili jsme, že při vhodné úpravě terénu (mozaikovitě vysekávání křovin) a při zvýšení atraktivnosti hnízdiště vyvěšováním budek nebo zachováním starých stromů, na Bílinsku zvláště

volně rostoucích hrušní, lze zvýšit jeho početnost až několikanásobně. Navíc jej lze přilákat i do biotopů, kde hnízdní možnosti prakticky neexistují, tj. např. na výsypky hnědouhelných dolů.

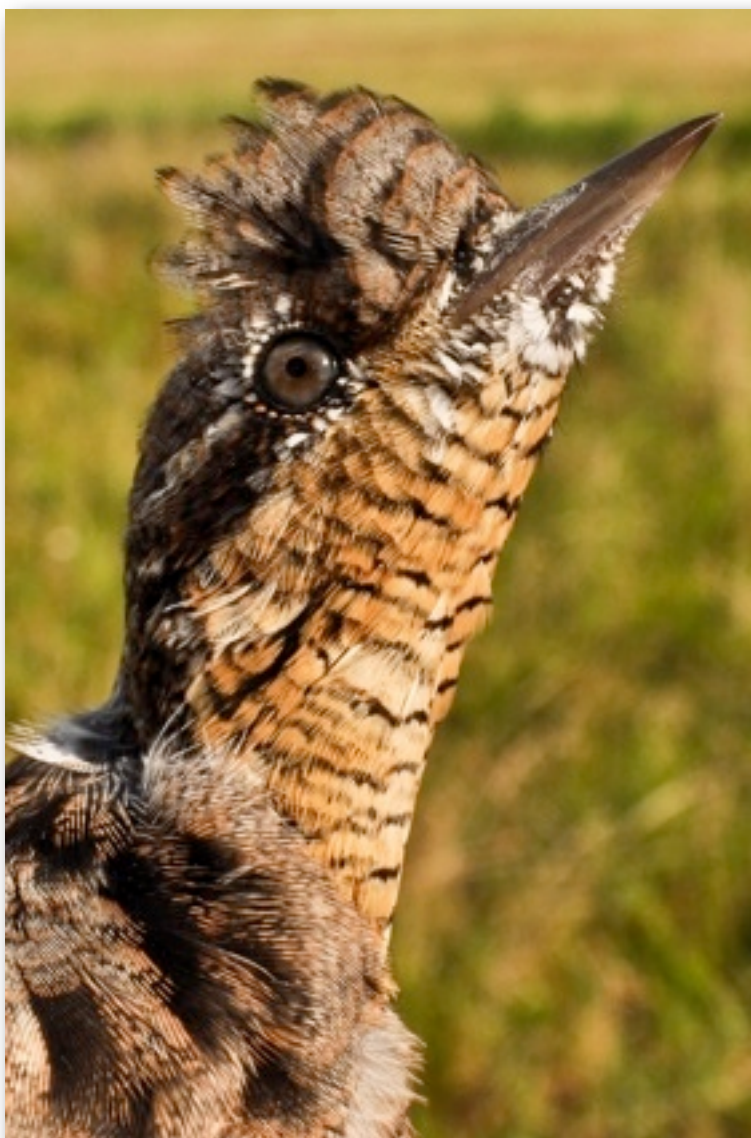
Tabulka: počty odchycených dospělých jedinců krutihlava obecného:

počet	2009	2010	2011	2012	2013	2014
nově okroužk.	37	36	40	43	39	58
retapů	0	2	2	5	4	4

Bílinsko, ležící na rozhraní severočeské uhelné pánve a severozápadních svahů Českého středohoří, oplývá poměrně rozsáhlými plochami křovinatých remízů a různě velkých roztroušených lesíků, přičemž kromě výše zmíněných hrušní tvoří stromový porost jasan, javor, dub, habr, z keřů převažuje šípek, hloh, babyka, trnka, svída a mnoho dalších. Místy tvoří takovéto porosty natolik hustý zápoj, že jsou prakticky neprůchodné a bez pravidelné údržby se často nedostaneme po třech letech ani k vyvěšeným budkám. Do těchto porostů, jsou-li mezi polními plochami, jsou odhazovány sesbírané kameny, což zvyšuje nejen atraktivitu pro predátory, jako jsou lasice či kuny skalní, ale u budkových populací ptáků jsou nejvyšší ztráty způsobené plchem velkým, kterým se v takovýchto plochách velmi daří.

Není v silách jednoho kroužkovatele takto rozsáhlou plochu obsáhnout. Máme proto území rozčleněno, přičemž se ale navzájem informujeme o odchycích na daných místech a snažíme se na vhodných místech vždy jednou i vícekrát chytat. Není asi žádným specifikem krutihlava, že v některých dnech, pro nás zatím z nepochopitelných příčin, naprosto nereagují na jakýkoli pokus o přilákání, nehledě na to, že někdy se ani výrazně neozývají a bez jakéhokoli náznaku přítomnosti je vidíme až v síti se spuštěnou nahrávkou. Většinou ale je postup odchytu klasický – po zjištění přítomnosti pustíme nahrávku, krutihlav zareaguje zavoláním nebo přiletem a po postavení sítě se pokoušíme o odchyt. Jeden pták se chytí v 80% pokusů, dva v 10-20%. Maximální doba odchytu je do 30 minut. Neúspěšný odchyt je většinou způsoben nemožností vhodně postavit síť (stromové aleje podél silnic, s úzkou mezí bez křovinatého podrostu nebo přílišná blízkost lidských sídel a vzrušení nežádoucí pozorností). V průměru každý rok odchytíme 42 jedinců, včetně 4 kontrolních meziročních odchytů. Pohlaví je u krutihlava poměrně těžké určit, na nahrávku reagují dobře obě pohlaví, rozměry se mezi pohlavími překrývají a nažina je u krutihlavů výrazná u obou pohlaví. Z těchto důvodů se u většiny ptáků nedaří určit pohlaví.

Co se týče mimorasových odchytů a kroužkování mláďat v budkách, je princip stejný, tedy spolupracujeme a navíc se snažíme rozdělit, tak, abychom nemuseli jeden druhému „závidět“, i když se od počátku vzniku naší skupiny důsledně bráníme vzniku jakékoli nevraživosti a vzájemného rádoby soutěžení, poučení některými případy z řad kroužkovatelů z minulých let. Zatím se nám tento princip daří uplatňovat a myslím, že to pomáhá dobrým výsledkům naší činnosti.

Neúspěšný projekt RAS u králíčka obecného

Zdeněk Valeš

Králíčka obecného jsem si vybral, protože jsem se tomuto druhu již chvíli věnoval a zajímalo mne jak je to s jeho přežíváním během zim, kdy mortalita podle dostupných údajů u tohoto druhu dosahuje až 80%.

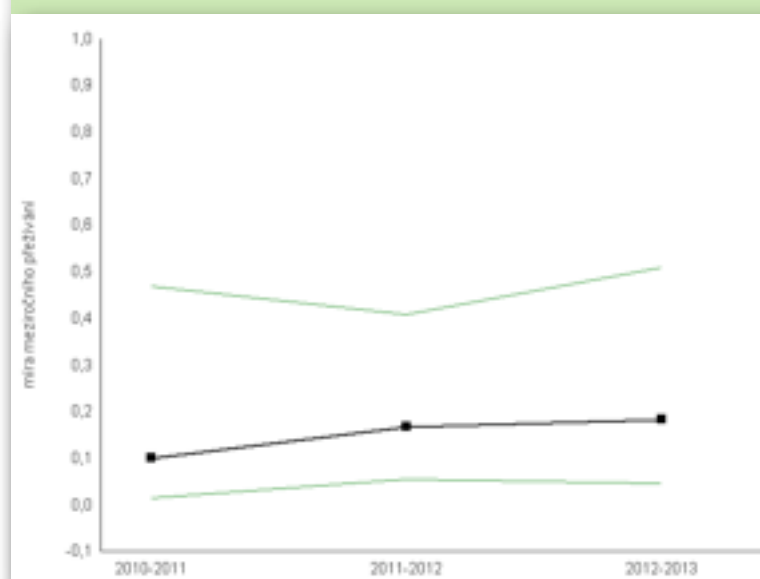
Metodika

Králíček obecný preferuje jehličnaté lesy, proto jsem si vybral ohraničený lesní celek okolo vrcholu Strážný u jihočeských Lhenic. Odchyty jsem prováděl do 5m sítě na zvukovou nahrávku v určeném odchyťovém období. První rok byl pro mne překvapující ve všech směrech. Při snaze o systematické okroužkování celé populace, jsem byl překvapen rozlehlostí jeho teritorií. Často se mi stávalo, že na dalším kroužkovacím stanovišti, vzdáleného od předchozího i více jak 200m, jsem na hlasovou nahrávku vyprovokoval opět stejného samce. Jednotlivá teritoria jsem si pak zakresloval do mapy a každý rok se snažil chytat na stejných místech. Zjišťoval jsem tak změny v jejich obsazenosti či velikosti. Zároveň jsem zaznamenal, že v průběhu odchyťové periody se snižovala odezva dospělých ptáků na hlasovou nahrávku. Začátkem července již reagovala spíše tohoroční mláďata a dospělci slétávali k síti spíš vyjíměčně. V tomto období jsem již také pozoroval aktivní přepeřování dospělých jedinců. V prvním roce se mi tak podařilo odchyťit jen minimální počet určený KS. Další rok jsem již své kroužkovací úsilí zaměřil na začátek odchyťového období, tedy první týdny měsíce května. Bohužel nedostatek času mi nedovolil se na lokalitu dostat pravidelněji a chytit tak plánovaně výrazněji větší počet dospělců. I když zkušenosti z prvního roku odchyty podstatně urychlili, chytil jsem pouze 12 jedinců. Ve třetím roce se více méně průběh odchyťů neměnil. Čtvrtou sezonu jsem dokončil však již s vypětím sil. Na lokalitu jsem se dostával již jen sporadicky a odchyty mi narušovalo chladné a deštivé počasí. Vzhledem k mému nedostatečnému kroužkovacímu úsilí jsem se v projektu rozhodl nepokračovat.

Výsledky

Přestože se mi nepodařilo během

Pro představu s jak velkou nepřesností se dá vyhodnotit projekt u kterého bylo chyceno jen minimum dospělých jedinců ukazuje graf přežívání u králíčka obecného. Průměrná hodnota přežívání je 0,15, ale interval se pohybuje od 0,01 až téměř 0,5. Vyšší přesnost vyhodnocení by měl přinést vyšší počet odchyťených dospělců a zároveň vyšší počet retrapů.

sezóny odchyťávat dostatečné počty dospělých jedinců a pro přesné statistické zhodnocení meziročního přežívání se proto můj projekt nehodil, prokázal jsem, že králíček obecný je druhem pro RAS vhodným. Zdá se, že se na svých teritoriích pohybuje celoročně a nemění je, což prokázal sameček, kterého jsem odchytil na stejném místě 3 roky po sobě.

Závěr

Bohužel nedostatečně kroužkovací úsilí vedlo k nenaplnění cíle mého projektu. K hodnotným výsledkům je nutné najít dostatečně velký lesní celek, s příhodným biotopem a také dostatek času na minimálně 5-7 odchytových návštěv při kterých se podaří okroužkovat nebo zkontrolovat každoročně 40-50 jedinců. Určitě to možné je, což prokazuje projekt Martina Vavříka u blízce příbuzného druhu králíčka ohnivého, kdy každý rok okroužkuje více jak 60 dospělců. Bylo by zajímavé srovnat přežívání obou těchto druhů.

Náš vlaštovčí RAS

Václav Jelínek a František Buben

O našich odchycích vlaštovek v rámci projektu RAS jsme již jednou psali v Kroužkovateli (11/2011). Teď o čtyři roky později přichází pomalu čas pro první pořádné bilancování.

Proč vlaštovky?

Vlaštovky jsem měl rád, už od dob, kdy jsem jako malý kroužkovatelský adept přicmrdoval při večerních odchycích na nocovištích. Vlaštovka se nezamotá, je elegantní a létá daleko, navíc můj první pták se zahraničním kroužkem byla právě vlaštovka – jarní tah, Macerata, střední Itálie. Doted' si to pamatuju. Proč jsem se ale zakoukal právě do vlaštovek nevím a asi ani není nutné to zjišťovat. Proč taky. Asi protože to jsou prostě vlaštovky.

Odchyty na hnízdišti nám ale ze začátku příliš nešly, a tak jsme s RASem mohli začít až před pěti lety v době, kdy jsme pořídili první monofilamentní sítě. Ty nám umožnily chytat vlaštovky s efektivitou, o jaké se nám před tím ani nesnilo. Obešel jsem proto sousedy blízké i vzdálené, v Chotovicích obešel Fanda Buben pro změnu domy všechny a zmapovali jsme si tak studijní lokality. A koncem června 2010 jsme se pustili do našich prvních odchytů.

Jak nám to šlo

Od začátku byl náš cíl jasný, pochyťat všechny vlaštovky v Chotovicích a většinu ve Vidlaté Seči. Metodika tomu ale příliš neodpovídala. Už jen datum odchytu první vlaštovky – 24. červen nebyl zrovna ideální, leč nutný kvůli mému pracovnímu vytížení. Vlaštovka je naštěstí druh, který hnízdí poměrně pozdě a přibližně dvě třetiny párů zkouší hnízdit i podruhé, takže se do projektu RAS dají chytat ptáci i během srpna. A toho jsme také bohužel často využívali. Tímto způsobem nám ale někdy utíkali ptáci z prvních hnízdění, kteří to podruhé již nezkusili. Časem se nám ale podařilo dát odchytům větší prioritu a chytat čím dál tím dříve v sezóně, což spolu se zvyšující se početností vlaštovek na obou lokalitách způsobilo, že se každý rok podařilo odchytit i více a více ptáků (obrázek 1). Zdokonalili jsme také samotné odchty, naučili se, kde a jak máme postavit síť, aby nám žádná vlaštovka neutekla, pořídili si skládací tyče o délkách 120, 60, 40, 20 a 10 cm, abychom na každém i sebekomplikovanějším místě snadno postavili síť v té nejlepší výšce, začali jsme používat přehrávku zpěvu. Jediné, co se nám pořádně nedařilo až do letošního roku, bylo najít systém v kroužkování mláďat.

Nebojme se biometrie - nebolí

Formuláře pro projekt RAS již od začátku obsahovaly také kolonky pro biometrické údaje. Protože jsem ale často nechával pravítko na měření na jižní Moravě, kde v hnízdní době pracuji na vědeckých projektech, a druhé se mi nechtělo vyrobit, vždycky jsem do formuláře připsal tuto větu: „Bohužel ani v letošním roce jsem biometrické údaje nezaznamenával“. Sice mě to bylo líto, ale nikdy ten pocit nebyl dostatečně silný na to, abych to změnil. Když jsem si ale do hnízdních karet zavedl biometrické kolonky, nebylo již zbylí a letos jsme ptáky konečně i měřili. Zatím pouze křídlo a ocas (plus tučnost a stav nažiny), hmotnost jsme totiž pro absenci váhy nezjišťovali. Od letošního roku se ale konečně změní i to, takže náš projekt bude konečně vypadat tak, jak jsme chtěli od začátku, jen se nám to z různých důvodů nedařilo.

Metodika - shrnutí:

Odchyt vlaštovek v blízkosti jejich hnízd do nárazových sítí během prvního hnízdění (postupně mnohem častěji, 2014 – všude až na jedno místo).

Dvě lokality – vesnice: Chotovice – odchyt na všech hnízdištích a Vidlatá Seč – odchyt na hlavních hnízdištích. Okres Svitavy, cca 10 km západně od Litomyšle.

Jeden odchyt ročně na každém hnízdišti. V případě neúspěšného odchytu, dochyťování zbylých jedinců během druhého hnízdění (od začátku RASu).

Monofilamentní síť (délka 3 a 9 m, velikost oka 14 mm), skládací tyče (od začátku RASu).

Použití přehrávky zpěvu (od roku 2013).

Každá kontrola jednotlivého hnízdiště zaznamenávána do hnízdní karty (od roku 2014).

Kroužkování maximálního počtu mláďat na hnízdech (od začátku RASu, ale procento se zvětšuje).

Získávání biometrických dat (tučnost, stupeň nažiny, délka křídla a ocasu – od roku 2014).

První vyhodnocení

Pět let odchytů nám už poskytuje dostatečnou časovou řadu pro první vyhodnocení dat. Obě lokality se nijak zvlášť neliší, jsou to téměř sousední vesnice. Proto jsme data pro analýzu sloučili. Celkem jsme za pět let projektu označili 380 dospělých vlaštovek (536 jednotlivých odchytů).

První, co každého při pohledu na výsledky uhodí do očí, je nárůst počtu odchycených vlaštovek. Díky tomu, že jsme každý rok, počítali obsazená hnízda, je možné říct, že tento nárůst odpovídá skutečnosti a není příliš ovlivněn naším kolísavým úsilím. Díky projektu RAS se ale můžeme ptát, proč se tak stalo. Konkrétně, jestli daný nárůst může být způsoben právě zvýšeným meziročním přežíváním dospělých vlaštovek. Statistická analýza v programu MARK nám něco z toho poodhalila. Modelem, který naše data vysvětluje nejlépe, je ten, který uvažuje konstantní pravděpodobnost odchytu (66 %), ale různou pravděpodobnost meziročního přežívání dospělých jedinců (obrázek 2). Ta navíc s postupem času stále roste. Zdá se tedy, že za nárůstem početnosti našich vlaštovek může stát právě zvyšující se meziroční přežívání dospělých jedinců. Přežívání ale z definice nemůže růst stále. Bude proto zajímavé sledovat, co nám příroda nachystá v dalších letech. Zda-li přežívání dospělých vlaštovek ještě nějakou dobu poroste, kdy se růst zastaví, jestli se ustálí na delší dobu, nebo začne klesat. To se uvidí až zase za pár let. Do té doby budeme každý rok čekat na to, až se na našich lokalitách zase objeví vlaštovky, kolik se jich vrátí a které z našich mláďat znovu chytíme.

Cíle pro letošní rok:

Vydržet!

Odchyt na všech hnízdištích během prvního hnízdění.

Okroužkovat všechna mláďata.

Koupit pesolu a vážit všechny odchycené ptáky.

Závěrem

Pět let s vlaštovkami nás naučilo hodně. I když jsme díky nedostatku zkušeností, času i vlastní lenosti nedokázali ze začátku dělat vše tak, jak bychom chtěli, časem se nám to nakonec podařilo. Ukázalo se, že naše námaha nebyla marná. Populace vlaštovek se poměrně rychle prakticky zdvojnásobila a my jsme mohli být u toho. Kdybychom vše tak podrobně nesledovali, snad bychom tomu ani nevěřili. Proto jsme přesvědčeni, že data, která stále sbíráme, ukážou v budoucnu ještě mnoho zajímavého. Odchyty na nocovištích jsou pak další etapou v naší kroužkovatelské specializaci. Projekt odchytů vlaštovek v širším okolí Prahy nám dává naději na zajímavá zpětná hlášení i v příštích letech. Kdyby se vlaštovkám na hnízdišti věnovalo více kroužkovatelů, mohla by být budoucnost ještě zajímavější. Čas ukáže.

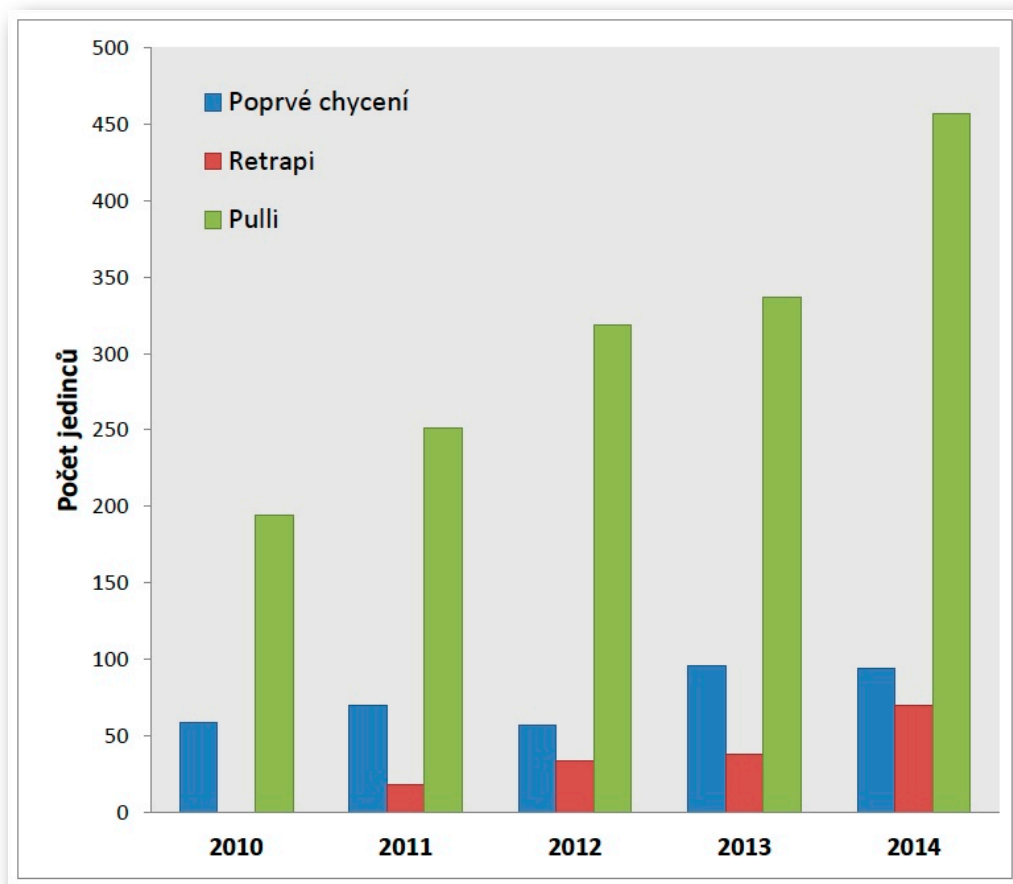
Poděkování

Ještě jednou děkujeme všem majitelům domů a pracovníkům Zemědělského družstva Vidlatá Seč, díky nimž můžeme vlaštovky již pět let chytat a Jardovi Kolečkovi za statistické výpočty.

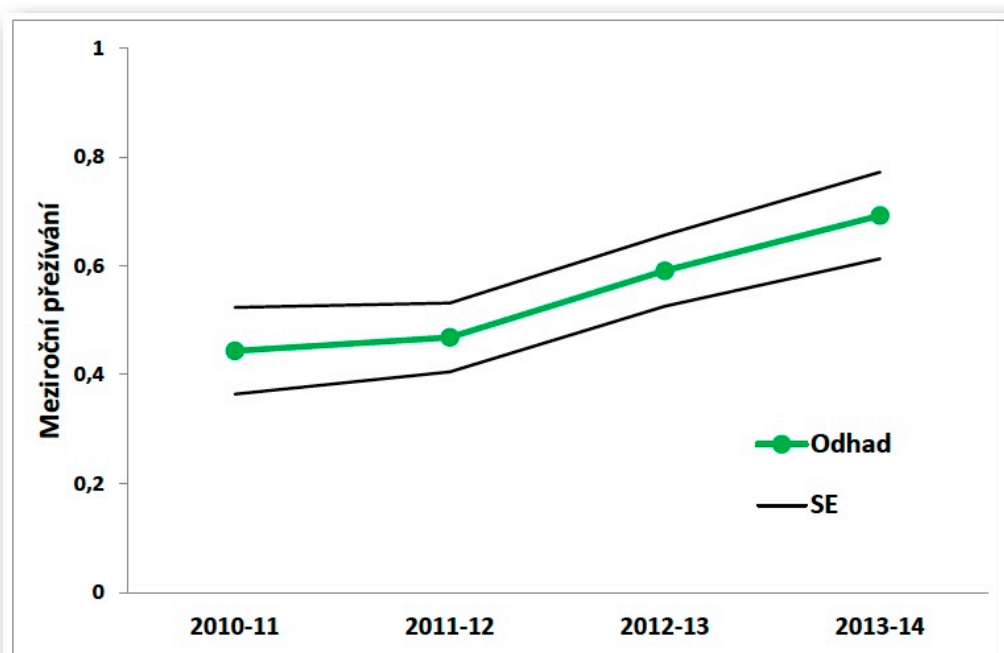
Václav Jelínek & František Buben

Obrázek 1: Počty nově okroužkovaných dospělých vlaštovek, meziročních retrapů a okroužkovaných mláďat na hnízdech v jednotlivých letech projektu RAS.

Obrázek 3: Odhady meziročního přežívání dospělých vlaštovek a jejich střední chyby (SE) na lokalitách Vidlatá Seč a Chotovice.

Změna odchyťového období u vybraných druhů

Po konzultaci s kroužkovateli věnující se projektu RAS již několik sezón a prostudování dostupné literatury, jsme se rozhodli rozšířit odchyťové období pro většinu druhů. Odchyťové období by totiž mělo obsáhnout dobu, kdy je největší pravděpodobnost, že budou v rámci projektu odchyťováni ptáci z dané hnízdní populace – populace na „RASové“ lokalitě. Toto období se tudíž nemusí shodovat, a také neshoduje, s obdobím vymezení hnízdní populace v Atlasu migrací, neboť pro Atlas bylo důležitým kritériem to, zda jsou v daném období přítomni ptáci naší hnízdní populace na území České republiky a Slovenska. Například mnozí jedinci druhů migrujících do subsaharské Afriky opouštějí hnízdní lokalitu ihned po vyhnízdění už na konci června (např. rákosníci nebo cvrčílky) a toulají se sice v České republice, ale v širokém okolí mnoha desítek kilometrů od hnízdiště, kde se připravují na nadcházející tah. Ptáci odchyťováni na „RASové“ lokalitě už během první poloviny července tak mohou pocházet z jiných hnízdišť a jejich zařazení do projektu by mohlo způsobit podhodnocení meziročního přežívání. Pravděpodobnost zpětného odchyťu těchto jedinců v následujících letech totiž bude mnohem nižší, než u jedinců přímo z „RASové“ lokality. Apelujeme proto na všechny kroužkovatele, aby zaměřili odchyťové úsilí do začátku a především vrcholu hnízdního období daného druhu a konec odchyťového období využívali spíše výjimečně (například červenec u cvrčilek a rákosníků, srpen u střízlíka nebo králíčků apod.).

Zejména u stálých druhů (ale prakticky i u všech ostatních) je podle získaných zkušeností z odchyťů prokázáno, že samci nejlépe reagují na nahrávku při zakládání a obhajobě tvořených teritorií než v období již probíhajícího hnízdění. Proto bylo

odchyťové období rozšířeno u stálých druhů na termín od 1.3. a u většiny tažných druhů posunuto o 14 dní časněji.

Odchyťové období u doporučených druhů.

Stálé druhy:

Sýkora spp. 1.3. - 31.7.
Brhlík lesní 1.3. - 31.7.
Šoupálek krátkoprstý 1.3. - 31.7.
Šoupálek dlouhoprstý 1.3. - 31.7.
Strnad obecný 16.3. - 31.8.
Vrabec domácí 1.3. - 31.8.
Vrabec polní 1.3. - 31.8.

Druhy migrující do středomoří:

Skřivan lesní 1.4. - 15.8.
Linduška luční 1.4. - 31.8.
Konipas horský 1.4. - 31.7.
Střízlík obecný 1.4. - 31.8.
Červenka obecná 1.4. - 31.8.
Slavík modráček 1.4. - 31.7.
Rehek domácí 1.4. - 31.8.
Kos černý 1.3. - 31.8.
Drozd zpěvný 1.3. - 15.8.
Králíček obecný 1.4. - 15.8.
Králíček ohnivý 1.4. - 15.8.
Špaček obecný 1.3. - 31.7.
Pěnkava obecná 1.4. - 31.8.
Strnad rákosní 1.4. - 31.7.

Druhy migrující do subsaharské Afriky:

Břehule říční 15.5. - 15.8.

Vlaštovka obecná 1.5. - 15.8.

Jiříčka obecná 1.5. - 31.8.

Linduška lesní 16.4. - 31.7.

Slavík obecný 16.4. - 31.7.

Rehek zahradní 16.4. - 31.7.

Bramborníček hnědý 1.5. - 31.7.

Cvrčilka slavíková 16.4. - 15.7.

Cvrčilka zelená 16.4. - 15. 7.

Cvrčilka říční 1.5. - 15. 7.

Rákosník velký 1.5. - 15.7.

Sedmíhlásek hajní 1. 5. - 15. 7.

Pěnice vlašská 1. 5. - 15. 7.

Budníček větší 1.5. - 31.7.

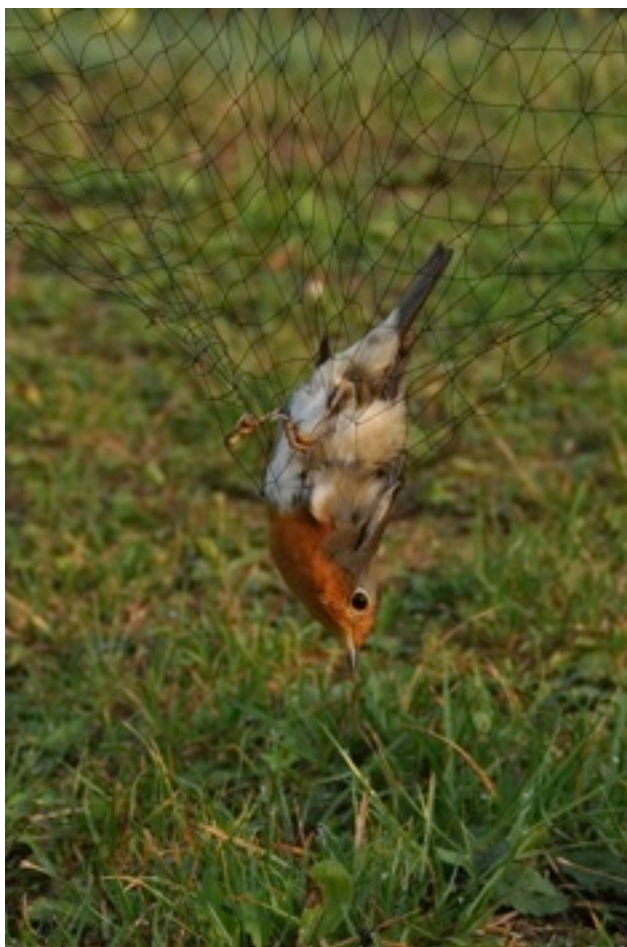
Budníček lesní 1.5. - 31.7.

Lejsek šedý 1.5. - 31.7.

Lejsek bělokrký 16.4. - 31.7.

Ťuhýk obecný 1.5. - 31.7.

Zprávy RAS 6/2014

zpravodaj projektu RAS

Kroužkovací stanice NM

Výkonný redaktor: Zdeněk Valeš

Odborná spolupráce: Václav Jelínek

Fotografie (neoznačené): Zdeněk Valeš

Koordinátoři projektu:

Zdeněk Valeš

tel: 604 286 812

email: zetval@volny.cz

Petr Klvaňa (Kroužkovací stanice NM)

tel: 271961256

email: petr_klvana@nm.cz

Myšlenka na závěr:

“Je třeba si sebekriticky přiznat, že nejsme schopni stihnout všechno, i když bychom rádi. Každý kroužkovatel musí sám ze znalosti svých lokalit a časových možností, zhodnotit, zda nebude prostě lepší, když se bude v rámci RASu věnovat pouze jednomu ze svých oblíbených druhů a druhý bude chytat pouze extenzivně. Z ochránářského a vědeckého hlediska, která musíme mít vždy jako první na paměti, je zkrátka lepší odchytit 50 jedinců cvrčilky zelené za rok, než 25 cvrčilek zelených a 25 cvrčilek říčních. Já bych třeba také rád kromě vlaštovek chytal i jiříčky, které hnízdí na stejných lokalitách. Bohužel to časově nejsem schopen zvládnout a tak musím každý rok při pohledu na ně, znovu a znovu smutnit, že i letos se o nich nic zajímavého zase nedozvím a místo jejich odchytu jít za dalšími vlaštovkami na jinou lokalitu.”

Václav Jelínek

Podrobnější informace najdete na stránkách společnosti www.czechringing.com, nebo si o ně můžete napsat na mail zetval@volny.cz